

دانشگاه تبریز
دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی
گروه علوم تربیتی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته برنامه‌ریزی درسی

عنوان

توصیف تجارب و ادراک معلمان و کارشناسان از آموزش در کلاس‌های چند پایه دوره ابتدایی مناطق
روستایی کلبر در سال تحصیلی ۹۲-۹۱ (یک مطالعه پدیدارشناسی)

استاد راهنما اول: آقای دکتر یوسف رضاپور

استاد راهنما دوم: آقای دکتر فیروز محمودی

استاد مشاور: آقای دکتر یوسف ادیب

پژوهشگر: گلنوم بشیری حدادان

تابستان ۱۳۹۲

تقدیم به

پدر و مادر دلسوز و مهربانم

و

همه‌ی آنان که در راه علم و دانش همواره فانوس راه من بودند.

تقدیر و تشکر:

سپاس بی‌کران پروردگار یکتا را که هستی‌ام بخشید و به طریق علم و دانش رهنمونم شد و سلام و دورد بر محمد و خاندان پاک او، طاهران معصوم، هم‌آنان که پیروی و تمسک به آن‌ها، همیشه موجب عزت و سربلندی‌ام بوده است.

کمال تشکر و قدردانی را دارم:

از پدر و مادر عزیزم که همواره پشتیبان و حامی من در طول زندگی‌ام بوده‌اند و دستان پر مهرشان را می‌بوسم. از جناب آقای دکتر میر مسعود ارجمندی‌فر که همواره پشتیبان من بودند. نمی‌دانم چگونه از ایشان قدردانی نمایم و می‌دانم که نمی‌توانم حق ایشان را ادا نمایم. امیدوارم به بزرگواری خویش کمی‌ها و کاستی‌ها را بر من ببخشایند.

از اساتید راهنمای عزیزم، جناب آقای دکتر یوسف رضاپور که همواره مرا از راهنمایی‌های خویش بهره‌مند نمودند و جناب آقای دکتر فیروز محمودی که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، مرا از راهنمایی‌های خویش بهره‌مند نمودند.

از استاد مشاور عزیزم، جناب آقای دکتر یوسف ادیب، که زحمت مشاوره این پایان‌نامه را متقبل شدند و در رسیدن به نتیجه‌ای مطلوب، دلسوزانه مرا مساعدت نمودند. باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید.

نام خانوادگی دانشجو: بشیری حدادان	نام: گلشوم
عنوان پایان نامه: توصیف تجارب و ادراک معلمان و کارشناسان از آموزش در کلاس‌های چند پایه دوره ابتدایی مناطق روستایی کلیبر در سال تحصیلی ۹۲-۹۱ (یک مطالعه پدیدارشناسی)	
استاد راهنما اول: دکتر یوسف رضاپور	استاد راهنما دوم: دکتر فیروز محمودی
استاد مشاور: دکتر یوسف ادیب	
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: علوم تربیتی
گرایش: برنامه‌ریزی درسی	
دانشگاه: تبریز دانشکده: علوم تربیتی و روانشناسی تاریخ فارغ‌التحصیلی: ۱۳۹۲/۶/۶ تعداد صفحه: ۱۰۶	
کلید واژه‌ها: تجارب و ادراک؛ معلمان چند پایه؛ کارشناسان آموزشی؛ دانش‌آموزان چند پایه؛ کلاس‌های چند پایه	
<p>چکیده: هدف این پژوهش، توصیف تجارب و ادراک معلمان چند پایه و کارشناسان از آموزش در کلاس‌های چند پایه دوره ابتدایی مناطق روستایی کلیبر است. در این پژوهش، از روش تحقیق کیفی و از نوع پدیدارشناسی استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق، شامل کلیه معلمان و کارشناسان ابتدایی چند پایه مناطق روستایی کلیبر می‌باشد. نمونه آماری، براساس روش نمونه‌گیری هدفمند (براساس سابقه خدمت و تدریس در کلاس‌های چند پایه روستایی و در دسترس بودن)، از بین کارشناسان و معلمان چند پایه کلیبر انتخاب شدند. مصاحبه‌های نیمه سازمان یافته با ۲۰ معلم چند پایه و ۴ کارشناس آموزشی، در مورد تجارب و ادراکشان از آموزش در کلاس‌های چند پایه دوره ابتدایی مناطق روستایی صورت گرفته است. در این پژوهش، جهت دستیابی به اعتبار داده‌ها از نظرات اساتید متخصص، کارشناسان و معلمانی که سال‌ها در مدارس چند پایه مناطق روستایی کلیبر خدمت نموده و بازنشسته شدند و یا به مجتمع‌های آموزشی و مناطق شهری انتقال یافته‌اند، استفاده شده است. برای حصول اطمینان از قابلیت اعتمادپذیری داده‌های پژوهش از روش مطالعه مکرر، مقایسه داده‌ها، خلاصه‌سازی و دسته بندی اطلاعات، بدون این که در داده‌ها تغییری ایجاد شود، استفاده شده است. داده‌ها با استفاده از روش پیشنهادی اسمیت تجزیه و تحلیل شده‌اند. ۱۰ مضمون اصلی از یافته‌ها شامل: ۱. علل تشکیل کلاس‌های چند پایه؛ ۲. مسایل و مشکلات مربوط به کلاس‌های چند پایه؛ ۳. روش‌های کنترل نظم در کلاس‌های چند پایه؛ ۴. عوامل موثر در افزایش بازدهی کلاس‌های چند پایه؛ ۵. مشکلات مربوط به دانش‌آموزان چند پایه؛ ۶. مشکلات معلمان چند پایه؛ ۷. مشکلات مربوط به خانواده؛ ۸. مشکلات مربوط به عدم مطابقت چند پایه‌گی با ساختار نظام آموزش فعلی؛ ۹. محاسن آموزش چند پایه‌ای؛ ۱۰. پیشنهادات برای کاهش مشکلات کلاس‌های چند پایه به دست آمد. یافته‌های به دست آمده از تجارب و ادراک معلمان چند پایه و کارشناسان آموزشی از مشکلات معلمان چند پایه، نشان داد؛ کیفیت آموزش به دلیل عدم آگاهی معلمان با روش‌های تدریس ویژه این کلاس‌ها و برگزار نشدن دوره‌های آموزشی ویژه چند پایه و ... پایین بوده و با مشکلات متعددی مواجه است. که از مهم‌ترین آن‌ها نداشتن دوره‌های آموزشی ویژه چند پایه، ضعف بنیه‌ی علمی دانش‌آموزان چند پایه و کمبود وقت است. در پایان، پیشنهادهای کاربردی و پژوهشی در این رابطه ارائه گردید.</p>	

فهرست

فصل اول: کلیات تحقیق

- ۱.۱ (۱) مقدمه ۱
- ۲.۱ (۲) بیان مسئله ۱
- ۳.۱ (۳) ضرورت و اهمیت موضوع تحقیق ۳
- ۴.۱ (۴) اهداف تحقیق ۴
- ۵.۱ (۵) سوالات تحقیق ۴
- ۶.۱ (۶) تعریف متغیرها و واژه‌های تحقیق ۵

فصل دوم: ادبیات و پیشینه تحقیق

- ۱.۲ (۱) مقدمه ۷
- ۲.۲ (۲) اهمیت دوره ابتدایی با تاکید بر کلاس چندپایه ۷
- ۳.۲ (۳) تاریخچه تشکیل کلاس‌های چند پایه ۸
- ۴.۲ (۴) تعاریف مربوط به آموزش چند پایه ۹
- ۵.۲ (۵) کیفیت کلاس‌های چند پایه ۹
- ۶.۲ (۶) مسایل یادگیری در کلاس‌های چند پایه ۱۰
- ۷.۲ (۷) کلاس‌های چند پایه در کشورهای مختلف ۱۰
- ۸.۲ (۸) علل تشکیل کلاس‌های چند پایه ۱۳
- ۹.۲ (۹) انواع روش تدریس در کلاس‌های چند پایه ۱۴
- ۱۰.۲ (۱۰) یادگیری خودراهبر در کلاس‌های چند پایه ۱۶
- ۱۱.۲ (۱۱) مدیریت در کلاس درس چند پایه ۱۸
- ۱۲.۲ (۱۲) محاسن آموزش چند پایه‌ای ۲۰
- ۱۳.۲ (۱۳) معایب و مشکلات خاص کلاس‌های چندپایه روستایی ۲۱
- ۱۴.۲ (۱۴) پیشینه پژوهشی ۲۵
- ۱۵.۲ (۱۵) خلاصه و نتیجه‌گیری ۳۰

فصل سوم: روش تحقیق

- ۱.۳ (۱) مقدمه ۳۲
- ۲.۳ (۲) جامعه آماری ۳۲
- ۳.۳ (۳) نمونه آماری ۳۲
- ۴.۳ (۴) ابزارهای گردآوری اطلاعات ۳۲
- ۵.۳ (۵) روش کار ۳۳

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها

۱.۴ (۱.۴) مقدمه ۳۶

۲.۴ (۲.۴) مضمون‌های سوالات کلی مصاحبه کارشناسان و معلمان چند پایه ۳۷

۳.۴ (۳.۴) مضمون‌های به دست آمده از اظهارات کارشناسان و معلمان چند پایه ۳۷

فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری

۱.۵ (۱.۵) مقدمه ۶۹

۲.۵ (۲.۵) بحث و نتیجه‌گیری ۷۰

۳.۵ (۳.۵) نتیجه‌گیری ۸۴

۴.۵ (۴.۵) محدودیت‌های تحقیق ۸۴

۵.۵ (۵.۵) پیشنهادها ۸۵

۶.۵ (۶.۵) منابع مورد استفاده ۸۶

جداول

جدول ۱.۱ (۱.۱) جدول آمار و اطلاعات کلاس‌های چند پایه ابتدایی روستایی کلبر ۴

جدول ۱.۴ (۱.۴) مضمون‌های به دست آمده از پاسخ‌های کارشناسان و معلمان چند پایه ۳۶

جدول ۱.۵ (۱.۵) مضمون‌های به دست آمده از پاسخ‌های کارشناسان و معلمان چند پایه ۶۹

جدول ۲.۵ (۲.۵) جدول سرشماری آمار جمعیت روستایی حدادان ۷۲

ضمایم

سوالات مصاحبه ۹۳

فصل اول

کلیات تحقیق

۱.۱) مقدمه

آموزش و پرورش پدیده عمومی در جهان است (علاقه بند، ۱۳۷۲) و سازمانی است که الگوی کلیه نهادها و مؤسسات و سازمان‌های رسمی جامعه است (جوهری، ۱۳۷۹). موضوع اساسی و محور اصلی این سازمان «انسان»^۱ است (ده بندی، ۱۳۸۹). شکوهی (۱۳۸۵) می‌گوید: «مهم‌ترین و دشوارترین مساله انسان، آموزش و پرورش او است». فرایند آموزش و پرورش در جامعه بشری، به قدمت پیدایش خود بشر است، که تاریخ مشخصی برای آن نمی‌توان ذکر کرد. آنچه مسلم است آموزش و پرورش در هر جامعه و در هر زمان، مطابق با ارزش‌ها و نیازهای رایج در آن به طرق مختلف جریان داشته است (صافی، ۱۳۷۹).

اولین و ابتدایی‌ترین محل آموزش و پرورش به طور عام خانه بوده است و عهده‌دار آموزش و پرورش والدین بوده‌اند. ولی به مرور، پا به پای تشکیلات و تمرکز خانواده، مکان آموزشی به خانه‌ی مربی انتقال یافت که می‌توان آن را نخستین مرحله‌ی تدریس گروهی یا مکتب خانه به حساب آورد. در واقع مکتب، نمونه‌ای از کلاس‌های چند پایه به شیوه‌ی امروزی بود که چند پایه‌ی متفاوت با شرایط سنی مختلف و در یک کلاس با تدریس یک معلم درس‌های متفاوت می‌آموختند (اسدی، ۱۳۸۰).

در نظام آموزش و پرورش هر جامعه‌ای، مدارس ابتدایی^۲ از جایگاه والایی برخوردار بوده و به نام‌های «تعلیمات ابتدایی»، «تعلیمات اجباری»، «آموزش همگانی» و «آموزش عمومی» خوانده شده است (شکوهی، ۱۳۸۵). زیرا این دوره نه تنها پایه و مبنای مهم برای دوره‌های بعدی محسوب می‌گردد. بلکه بخش عمده‌ای از تربیت و یادگیری‌های کودکان در این دوره تحقق می‌یابد (ده بندی، ۱۳۸۹). اگر انتظار است آموزش و پرورش، انسان‌های فردا را تربیت کند، ضرورت دارد دانش-آموزانی که در مدارس ابتدایی به ویژه، مدارس روستایی و دورافتاده تحصیل می‌کنند، مورد توجه قرار گیرند (محمدی، ۱۳۷۶). کشور ما جزء کشورهای است که پراکندگی روستاهای آن موجب پایین آمدن جمعیت دانش‌آموزی است. بنابراین، برای ارایه خدمات آموزش و پرورش به آنها، کلاس‌های درس به صورت چند پایه برگزار می‌شود (ده بندی، ۱۳۸۹).

۲.۱) بیان مسئله

آموزش و پرورش یک حق عمومی است (رووف، ۱۳۷۸). عملیات مربوط حوزه‌ی آموزش و پرورش در زمره مسئولیت‌های جامعه در کلیت آن و در قلمرو سیاست‌های عمومی و دولتی به طور

¹ - Human

² - Primary Schools

خاص قرار می‌گیرد که می‌تواند به عنوان عاملی برای عدالت مورد توجه قرار گیرد. چون هیچ جامعه‌ای بدون آموزش و پرورش استوار نمی‌تواند سودای برابری و عدالت را در سر بپروراند (آقازاده و فضل، ۱۳۸۹). در کشور ما نیز سیستم آموزش ابتدایی به لحاظ فراگیر بودن آن، در اقصی نقاط کشور و در روستاهای دوردست مشغول تعلیم کودکان بوده و هم به لحاظ درصد بالای آن که در ۱۰ سال گذشته حدود ۵۸ درصد از کل دانش‌آموزان ۳ مقطع تحصیلی کشور را دانش‌آموزان ابتدایی تشکیل داده‌اند، از اهمیت خاصی برخوردار است. به ویژه که بعد از انقلاب اسلامی ایران با اهمیتی که مسئولان کشور به تعلیم و تربیت داده‌اند، وسعت آموزش ابتدایی افزایش پیدا کرده است. اما در این میان وجود کلاس‌های چند پایه نیاز به توجه خاص و برنامه‌ی ویژه‌ای دارد که نیازمند توجه همه جانبه به این موضوع می‌باشد (صمدیان، ۱۳۸۵).

برخی از محققان به مشکلات کلاس‌های چند پایه‌ی پرداختند. صمدیان (۱۳۸۵) اعلام می‌کند مسائلی مانند مهاجرت روستاییان، تعصبات قومی، بالا رفتن سن ازدواج، کاهش جمعیت، پراکندگی روستاها، عدم تامین نیروی انسانی مجرب و افزایش نرخ تکرار پایه و ... باعث شده کلاس‌های چند پایه در مناطق روستایی کشور گسترش یابد. آقازاده و فضل (۱۳۸۹) نیز بر گسترش کلاس‌های چند پایه در مناطق روستایی از دو جنبه فلسفی و ملاحظات اداری اشاره می‌کنند. از لحاظ فلسفی (بهبود رشد شناختی و اجتماعی دانش‌آموزان و کاهش رفتارهای ضد اجتماعی) و از لحاظ ملاحظات اداری (عواملی مانند کاهش جمعیت دانش‌آموزی، نیازهای اداری - مالی، موقعیت جغرافیایی) در توسعه کلاس‌های چند پایه در مناطق روستایی نقش دارند (نیلور^۱، ۲۰۰۰؛ وینمن^۲، ۱۹۹۵). ولی در کنار این مسائل و مشکلات، علت اصلی تشکیل کلاس‌های چند پایه^۳ در مناطق روستایی " به حد نصاب نرسیدن " تعداد دانش‌آموزان یک پایه تحصیلی است (کیایی، ۱۳۸۲). هم چنین مکوسانا و کاپیسا^۴ (۱۳۸۶) نیز عوامل جغرافیایی، عوامل سیاسی، عوامل فرهنگی، عوامل اقتصادی - اجتماعی را از دلایل تشکیل کلاس‌های چند پایه در مناطق روستایی دانسته و این عوامل را باعث دور ماندن کودکان این مناطق از درس و مدرسه می‌دانند.

در بسیاری از مناطق کشور، به ویژه مناطق کم جمعیت و برخی روستاها، کلاس‌های چند پایه در دوره‌ی ابتدایی برگزار می‌شود که از نظر پژوهشگرانی هم‌چون رئوف ضیایی (۱۳۶۹)؛ فرجی (۱۳۷۹)؛ صالحی (۱۳۸۰)؛ عبدی (۱۳۸۳)؛ صمدیان (۱۳۸۵) و مکوسانا و کاپیسا (۱۳۸۶) این کلاس‌ها با مشکلاتی مانند کمبود وقت، کم تجربگی معلمان، نامتناسب بودن ترکیب سنی و جنسی،

1- Naylor

2- Veenman

3- multigrade classroom

4- Mkosana & Kapesa

نداشتن طرح درس توسط معلمان، غیبت مکرر دانش‌آموزان و معلمان، فضای نامناسب آموزشی، بی-ثباتی نیروی انسانی، و ... مواجه هستند.

بی‌توجهی به کلاس‌های چند پایه به دلیل احاطه الگوهای نظام آموزش فعلی (که کلاس‌های درس به صورت تک پایه برگزار می‌شود) می‌باشد (آقازاده و فضل‌ی، ۱۳۸۹). با توجه به این که از کل ۱۰۲ مدرسه ابتدایی در مناطق روستایی شهرستان کلپیر، ۹۲ مدرسه روستایی به صورت چند پایه دایر هستند (معاونت سازماندهی آموزش ابتدایی مناطق روستایی شهرستان کلپیر، ۱۳۹۱)، و با مشکلاتی مواجه هستند که آشنایی با مشکلات آن‌ها می‌تواند، زمینه‌ی شناسایی و تجزیه و تحلیل درست از این مشکلات را برای مسئولان منطقه فراهم آورد. تحقیق حاضر بر این است که: «تجارب و ادراک کارشناسان و معلمان از آموزش در کلاس‌های چند پایه‌ی دوره ابتدایی مناطق روستایی کلپیر را بیان کند». با توجه به این که در این زمینه تحقیقات خیلی کمی انجام شده و تحقیقات انجام شده با روش کمی به موضوع پرداختند، برای توصیف و فهم بیشتر آموزش چند پایه‌ی ضرورت دارد از طریق روش کیفی به این موضوع پرداخته شود.

۳.۱) ضرورت و اهمیت موضوع تحقیق

آموزش و پرورش ستون سلامتی هر جامعه است (فرجی، ۱۳۷۹). نهاد آموزش و پرورش هر کشور وظیفه‌ی هدایت آن کشور را دارد به طوری که می‌توان اذعان کرد که خوشبختی و بدبختی یک کشور و عامل توسعه و عدم توسعه نیافتگی به آموزش و پرورش آن کشور بستگی دارد. آینده هر کشور بستگی به نوع آموزش و پرورش و کارکردهای آن دارد. هر کشوری با تحقیق و پژوهش است که مشکلات و علل آن‌ها کشف و راه‌حلهایی جهت رفع مشکلات پیدا می‌شود. با توجه به کارکردهای آموزش و پرورش و تاثیر مستقیم آن بر برنامه ریزی‌های کلان و خرد هر کشور و با توجه به اینکه تمام افراد یک مملکت از یک در آموزش و پرورش وارد و از در دیگر خارج می‌شوند، ضرورت دارد تمام مشکلات این نهاد برطرف گردد (عبدی، ۱۳۸۳).

پیامدهای ناشی از چند پایه‌ی از جمله: سطحی بودن یادگیری، محل بودن تعدد پایه‌ها در فرایند یادگیری، پایین بودن تحقق اهداف یادگیری، ضعف پایه درسی دانش‌آموزان، افزایش افت تحصیلی، خستگی و کم‌حوصلگی معلمان، ناراضی بودن معلمان از نتیجه کار خود و ... (فرجی، ۱۳۷۹). با توجه به شرایط جغرافیایی، اقلیمی و منطقه‌ای روستایی ایران و کاهش جمعیت دانش‌آموزی در دوره ابتدایی، به نظر می‌رسد افزایش کلاس‌های چند پایه و توجه خاص به بهبود کیفیت آن امری ضروری و اجتناب ناپذیر است. گرچه تاکنون به این مهم توجه جدی نشده است (آقازاده و فضل‌ی، ۱۳۸۹). اما کنار گذاشتن و بی‌توجهی به آموزش چند پایه خلاف واقعیت موجود را نشان می‌دهد. طبق تحقیقی که موسسه ملی آموزش در توکیو انجام داده است بسیاری از کشورهای در

حال توسعه مثل کشورهای آسیایی و اقیانوسیه شامل هند^۱ و نپال^۲ و ... که دارای کلاس‌های چند پایه هستند، هیچکدام به این واقعیت اشاره نمی‌کنند. در حالی که این واقعیت مورد قبول همگان است (لایتل^۳، ۱۹۹۹). هم چنین، با عنایت به اینکه کلاس‌های چند پایه دوره ابتدایی زیر مجموعه آموزش و پرورش می‌باشد (صمدیان، ۱۳۸۷). و بر طبق جدول ذیل ۱۷۵۹ دانش‌آموز در ۱۴۶ کلاس چند پایه ابتدایی مناطق روستایی کلیر که به صورت چند پایه برگزار می‌شود، مسئله کم اهمیتی نیست که به فراموشی سپرده شده و یا اقداماتی در جهت کاستن از صدمات آن صورت نپذیرد (معاونت سازماندهی آموزش ابتدایی مناطق روستایی شهرستان کلیر، ۱۳۹۱).

جدول ۱-۱- جدول آمار و اطلاعات کلاس‌های چند پایه ابتدایی مناطق روستایی کلیر - سال تحصیلی ۱۳۹۲ - ۱۳۹۱

تعداد کلاس و دانش‌آموز (چندپایه)									
دو پایه		سه پایه		چهار پایه		پنج پایه		شش پایه	
کلاس	دانش‌آموز	کلاس	دانش‌آموز	کلاس	دانش‌آموز	کلاس	دانش‌آموز	کلاس	دانش‌آموز
۴۷	۷۳۲	۵۵	۵۸۰	۱۵	۱۳۳	۲۳	۲۴۶	۶	۶۸

۴.۱) اهداف تحقیق

۱.۴.۱) هدف کلی: توصیف تجارب و ادراک کارشناسان و معلمان از آموزش^۴ در کلاس‌های

چند پایه دوره ابتدایی مناطق روستایی کلیر

۲.۴.۱) اهداف جزئی:

تعیین مشکلات معلمان در کلاس‌های چند پایه

تعیین نظرات معلمان و کارشناسان نسبت به مشکلات آموزش در کلاس‌های چند پایه

۵.۱) سوالات تحقیق:

کارشناسان و معلمان چه نظراتی نسبت به مشکلات معلمان در کلاس‌های چند پایه دارند؟

کارشناسان و معلمان چه نظراتی نسبت به مشکلات آموزش در کلاس‌های چند پایه دارند؟

1- India

2- Nepal

3- Little

4 - Instruction

۶.۱) تعریف متغیرها و واژه‌های تحقیق:

۱.۶.۱) تعاریف نظری:

کلاس‌های چند پایه: کلاسی را که با حضور دانش‌آموزان (دختر، پسر یا مختلط) دو یا چند پایه تحصیلی با تدریس یک معلم در یک اتاق درس تشکیل و اداره می‌شود، کلاس چند پایه می‌نامند (وینمن^۱، ۱۹۹۵).

تجارب: عبارت است از تاثیرات متقابل بین محرک‌ها (بیرونی و درونی) و فرد. هم چنین لایت و کاکس^۲: «تجربیات را به پیروی از جان دیوئی^۳، به عنوان نوعی داد و ستدهایی که بین فرد و محیط او شکل می‌گیرد» تعریف می‌کنند (سیف، ۱۳۸۷).

۲.۶.۱) تعاریف عملیاتی: کلاس‌های چند پایه: در این پژوهش عبارت است از کلاس‌هایی که در آن دانش‌آموزان دو یا بیشتر از دو پایه، توسط یک معلم در یک کلاس دوره ابتدایی مناطق روستایی کلیبر آموزش داده می‌شوند.

تجارب^۴: تاثیرات متقابلی که بین معلم چند پایه ابتدایی مناطق روستایی کلیبر و محیط مدرسه او شکل می‌گیرد تجربیات آن معلم چندپایه گفته می‌شود.

کارشناسان^۵: کسانی که به عنوان متخصص در حیطه چند پایه در اداره آموزش و پرورش روستایی کلیبر کار می‌کنند که شامل کارشناس تکنولوژی آموزش ابتدایی، کارشناس آمار و اطلاعات، کارشناس آموزش ابتدایی و معاون آموزش ابتدایی می‌باشند (معاونت سازماندهی آموزش ابتدایی مناطق روستایی شهرستان کلیبر، ۱۳۹۱).

ادراک^۶: ذهنیات کارشناسان و معلمان چند پایه دوره ابتدایی مناطق روستایی کلیبر از کلاس‌های چند پایه که بر اثر تاثیرات متقابل (بین آن‌ها و محیط چند پایه) حاصل شده است.

1- Veenman

2 - Light & Cox

3 - John Dewey

4 - Experiences

5 - Experts

6 - perceptions

فصل دوم

ادبیات و پیشینه تحقیق

۱.۲ مقدمه

در دوره ابتدایی، میلیون‌ها کودک، به یادگیری و یاددهی می‌پردازند. در این فصل، به اهمیت دوره ابتدایی با تاکید بر کلاس چند پایه و تاریخچه تشکیل آن پرداخته می‌شود. پس از تعاریف مربوط به آموزش چند پایه، به کلاس‌های چند پایه در کشورهای مختلف، مسایل یادگیری در این کلاس‌ها، علل تشکیل این کلاس‌ها و ... پرداخته می‌شود. در پایان، پس از بیان محاسن و معایب کلاس‌های چند پایه به پیشینه پژوهشی تحقیق در داخل و خارج از کشور پرداخته می‌شود.

۲.۲ اهمیت آموزش و پرورش دوره ابتدایی با تاکید بر کلاس‌های چند پایه

در دوران کنونی، آموزش و پرورش یکی از مهم‌ترین نهادهای اجتماعی هر کشور به شمار می‌رود که از کشورهای در حال توسعه گرفته تا پیشرفته‌ترین جوامع، هر یک به گونه‌ای با آموزش و پرورش درگیر هستند (کاردان، ۱۳۸۷).

آموزش و پرورش، فرایند آگاه‌سازی مردم است؛ نسل آینده را با ارزش‌های اجتماعی آشنا می‌کند و در تحکیم مبانی اخلاقی، فردی و اجتماعی کوشش می‌نماید و با ایجاد مهارت‌های هنری، علمی و فنی یکایک آن‌ها را برای عضویت مفید و سازنده در جامعه آماده می‌کند. در نظام آموزش و پرورش رسمی هر کشور، دوره ابتدایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. دوران ابتدایی در رشد مفاهیم و معانی اموری که در زندگی روزمره با آن‌ها سر و کار دارد، نقش مهمی را ایفا می‌کند (ندیمی و بروج، ۱۳۷۷).

سال‌هایی که دانش‌آموز در دوران ابتدایی می‌گذراند، مهم‌ترین دوران تحصیل او به شمار می‌آید. چنانچه در این دوره، امکانات صحیح، محیط سالم و با نشاطی فراهم گردد، زمینه لازم برای شکوفایی او فراهم می‌گردد (عطافر و همکاران، ۱۳۸۱).

با گسترش علوم و مهارت‌های بشری و توسعه فرهنگ و تمدن‌های مختلف، به تدریج ضمن توجه به تربیت غیرعمدی، تربیت عمدی به وجود آمد (اسدی، ۱۳۸۰). امروزه، با گسترش شهرنشینی و افزایش مهاجرت از روستا به شهرها، به دلیل امکانات رفاهی و اشتغال و اجرای برنامه‌های تنظیم خانواده، جمعیت ساکن روستا و به تبع آن جمعیت دانش‌آموزی کاهش یافته است و کلاس‌ها از تک پایه به چند پایه و در مواردی به چند پایه و مختلط تبدیل شده‌اند (ده بندی، ۱۳۸۹).

آموزش در کلاس‌های چند پایه برای کشورهای در حال توسعه که بخش اعظم جمعیت نیازمند آموزش و پرورش آن‌ها در روستاها پراکنده‌اند، به عنوان یکی از راهکارهای موثر در بهبود کیفیت و کمی آموزش ابتدایی تلقی می‌شود (ولی زاده، ۱۳۸۲).

در اجلاس تایلند سال ۱۹۹۰، که جمهوری اسلامی ایران نیز یکی از کشورهای امضا کننده بود، با توافق جهانی برای گسترش سواد در جهان، افزایش فرصت‌های یادگیری برای همگان، بهبود کیفیت یادگیری، استفاده بهینه از منابع محدود، تداوم خدمات آموزشی در روستاهایی که جمعیت دانش‌آموزی رو به کاهش است و دسترسی کامل دانش‌آموزان ابتدایی به آموزش پایه که سرآغاز جنبشی به نام «آموزش برای همه»^۱ شد، نیاز به توسعه‌ی کلاس‌های چند پایه افزایش یافت (به نقل از آقازاده و فضلی، ۱۳۸۹).

۳.۲) تاریخچه تشکیل کلاس‌های چند پایه

با تشکیل دارالفنون در ۱۲۶۸ قمری توسط امیر کبیر، آموزش به سبک و شیوه غربی در ایران متداول گشت. با گذشت زمان و تحولات متعدد، دوره‌های تحصیلی شامل: ۶ سال ابتدایی، ۳ سال اول متوسطه، و ۳ سال دوره دوم متوسطه در سال ۱۳۱۳ تصویب و اجرا گردید. قدمت کلاس‌های چند پایه^۲ به طول آغاز تعلیم و تربیت گروهی در مکتب خانه‌ها می‌رسد؛ که در آن دانش‌آموزان ۵ - ۶ ساله و از هر سطح، زیر نظر یک فرد تعلیم می‌دیدند. گروهی در حال فراگرفتن بودند و گروهی در حال آموختن گلستان و بوستان سعدی و ... (صمدیان، ۱۳۸۵).

تا قبل از ایجاد تغییرات کمی و کیفی در آموزش و پرورش جدید (آموزش و پرورش کلاسیک و برنامه ریزی شده با قالب امروزی)، امر آموزش و پرورش، متناسب با نیازها و ارزش‌های رایج زمان و تحت تاثیر و سیطره حکومت‌ها، نظام‌ها، جوامع و فرقه‌ها، به طرق گوناگون جریان داشته است (ولی زاده، ۱۳۸۲).

پس از تصویب قانون اساسی فرهنگ و توسعه آموزش ابتدایی، کلاس‌های چند پایه در آموزش و پرورش رسمی و کلاسیک در روستاها شکل گرفته و ساختار آموزش و پرورش پس از بررسی و تجدید نظر در نظام آموزش و پرورش در سازمان برنامه و بودجه شامل: آموزش ابتدایی ۵ سال، راهنمایی تحصیلی ۳ سال و متوسطه ۴ سال تصویب شد (فرجی، ۱۳۷۹).

از سال ۱۳۴۵ با تغییر و تحولات در سیستم آموزش ابتدایی، کلاس‌های چند پایه از ۲ تا ۵ پایه در کشور اداره می‌شود و با کاهش میزان زاد و ولد، مهاجرت روستاییان به شهرها و بالا رفتن

^۱ - Education For All

^۲ - صدیقی (۱۳۵۶)، قدمت آموزش چند پایه را در محدوده‌ی سال‌های ۲۵۰ تا ۲۵۶ هجری شمسی می‌داند.

سن ازدواج، تعداد جمعیت دانش‌آموزان کاهش یافته و در نتیجه کلاس‌های چند پایه افزایش یافته است (عبدی، ۱۳۸۳).

صمدیان (۱۳۸۵) کلاس چند پایه را سیستم آموزشی مستقل از ابتدایی، دارای معلم و کتاب مخصوص به خود نمی‌داند. بلکه پایین بودن آمار دانش‌آموزان یک روستا، تشکیل چنین کلاس‌هایی را ضروری ساخته و اهمیت پرداختن به این شکل آموزش نیز دقیقاً از همین جا ناشی می‌شود که محتوای کتاب‌های درسی و ساعات مصوب و امتحانات در کلاس‌های چند پایه با تک پایه فرقی نداشته و یک معلم عهده‌دار این همه وظایف می‌باشد.

۴.۲ تعاریف مربوط به آموزش چند پایه

در کشورهای مختلف، ساختار کلاس‌های چند پایه‌ای، عناوین مختلفی دارد که این عناوین عبارتند از: کلاس‌های مختلط یا ترکیبی، کلاس‌های دو گانه، کلاس‌های چند دسته‌ای، کلاس‌های چند سنی و کلاس‌ها یا گروه بندی عمودی (وینمن^۱، ۱۹۹۵).

کاتز^۲، اوانگلو^۳ و هارتمن^۴ (۱۹۹۰) غالب کلاس درس مدارس آمریکایی را کلاس چند پایه دانسته و گاهی اوقات آن را "تک - طبقه‌ای"^۵ عنوان کرده‌اند؛ زیرا حاوی دانش‌آموزان محدوده‌ی سنی مشابه، اختصاص به یک سطح کلاس، اما با طیف وسیعی از توانایی‌هاست.

گودلد و اندرسون^۶ (۱۹۸۷)، مک کلان و کینسی^۷ (۱۹۹۶) آموزش چند پایه را موقعیتی تعریف می‌کنند که کودکان حداقل یک دوره یا دو پایه، با میزان توانایی‌های گوناگون در یک کلاس گروه‌بندی می‌شوند و برای به اشتراک گذاشتن تجارب و مهارت‌های فکری، علمی و اجتماعی تشویق می‌شوند.

۵.۲ کیفیت کلاس‌های چند پایه

در کلاس‌های چندپایه، دانش‌آموزان در سنین متفاوت و یا توانایی و مهارت‌های متفاوت، شرکت می‌کنند (نادی و کاظمی به نقل از میلر^۸، ۱۳۸۴). ایان و لالی^۹ (۱۳۷۹) می‌گویند: دانش‌آموزان

1 - Veenman

2 - Katz

3 - Evangelou

4 - Hartman

5 - Single - Class

6 - Goodlad & Anderson

7 - McClellan & Kinsey

8 - Miller

9 - Ian & Lally

آموزان با همه تفاوت‌هایی که از نظر سنی، سطح رشد و مهارت‌ها و توانایی‌های یادگیری دارند، در کنار هم و به وسیله یک معلم آموزش می‌بینند.

هر کلاس چند پایه، حداقل به مدت دو سال و به طول معمول سه سال با همان ترکیب اولیه تشکیل می‌شود و در تمام این سال‌ها هم، از وجود همان معلم بهره می‌برند (کیایی، ۱۳۸۲).

۶.۲) مسایل یادگیری در کلاس‌های چند پایه

یادگیری فقط جنبه رسمی ندارد، بلکه یک جنبه غیر رسمی و اتفاقی نیز دارد. معلمان باید این مساله را تشخیص دهند و در تدریس خود لحاظ نمایند. یعنی این که معلم می‌تواند در هنگام تدریس و آموزش، مساله‌های محلی و بومی را نیز که در کتب درسی و رسمی به آن توجه نشده در نظر بگیرد و از آن‌ها بهره ببرد. مثلاً از سنگ ریزه‌ها برای تقویت مهارت مشاهده در علوم تجربی و از سنگ‌ها، گاو، گوسفند و ... برای آموزش مهارت دسته بندی (مجموعه سازی) در آموزش ریاضیات استفاده کند (ایان و لالی، ۱۳۷۹)

دومین مساله، تشخیص پیوستار رقابت و مشارکت در محیط یادگیری است. این امر از طریق روش‌های گروهی و مشارکتی تدریس، آموزش از طریق هم سالان و ... در جهت بهبود کیفیت آموزش در کلاس‌های چند پایه می‌تواند ایجاد شود (حاجی اسحاقی، ۱۳۸۳).

۷.۲) کلاس‌های چند پایه در کشورهای مختلف

تدریس چند پایه، یکی از اشکال آموزشی است که می‌تواند نیازهای بسیاری از کشورها را در جهت محو بیسوادی و دستیابی به آموزش و پرورش همگانی برآورده سازد که در کشورهای مختلف، دیدگاه‌های متفاوتی دارد (ایان و لالی، ۱۳۷۹). ویتنام از جمله کشورهایی است که منابع قابل توجهی را صرف گسترش تدریس چند پایه نموده است و آموزش چند پایه را به عنوان یک روش آموزشی به رسمیت شناخته و خواستار ارتقای گسترده‌ی آن شده است. این امر به دلیل شرایط اقلیمی و منطقه‌ای که رفت و آمد در این منطقه را با مشکل مواجه کرده است، جمعیت بسیار پراکنده ساکن در مکان‌های نسبتاً غیر قابل دسترس، رشد اقتصادی کم، به طوری که هنوز تعداد زیادی از مردم بی خانمان هستند و نقش خانواده به عنوان یک واحد اقتصادی کاملاً خودکفا و مستقل و استفاده از کودکان به عنوان منبع مهم کار می‌باشد. هم‌چنین، اختصاص دادن نیروی انسانی کافی به مدارس تک پایه، با شرایط دشوار اقلیمی این نواحی امکان پذیر نیست و معلمانی که به این مناطق اختصاص داده می‌شوند، نسبتاً کم است و به دلایل بی‌شمار دیگر تعداد مدارس چند پایه ویتنام افزایش یافته و مورد توجه خاص واقع شده است (فضلی، ۱۳۸۲).

به نظر ایان و لالی (۱۳۷۹) آموزش چندپایه تا پیش از انقلاب صنعتی و شهرزده‌گی گسترده، عمده‌ترین شکل امکانات آموزشی در آمریکای شمالی بود. در آموزشگاه‌های بریتانیا، نظام (هم‌یاری) که در آن دانش‌آموزان بزرگ‌تر و پیشرفته‌تر به دیگر دانش‌آموزان یاری می‌رساندند، به پیشرفت آن‌ها نظارت می‌کردند، سنتی دیرینه داشت.

ده‌بندی (۱۳۸۹) اشاره می‌کند در کشورهای مثل بنگلادش، چین^۱، نپال^۲، مالزی^۳، فیلیپین^۴ و تایلند^۵ پیش از پیدایش آموزش ابتدایی اجباری و هم‌چنین در کشورهای که تحت سلطه‌ی استعمار قرار داشتند، تدریس چند پایه از قدمت صد ساله برخوردار است. در این کشورها، برنامه‌ریزی آموزش ابتدایی و فهرست حداقل توانایی آموزشی، برای کلاس‌های چندپایه طراحی و تهیه نشده‌اند. بنابراین، به کارگیری برنامه‌های مدرسه‌ای رایج در این گونه کلاس‌ها با مشکلاتی رو به روست. معلمان این کلاس‌ها با کمبود مواد و وسایل آموزشی مواجه‌اند و ارزشیابی مستمر و مداوم که نیاز ضروری چنین کلاس‌هایی است به خوبی صورت نمی‌گیرد (آپید^۶، ۱۹۸۸).

ژاپن^۷ یکی دیگر از کشورهای است که با تصویب قوانینی از جمله: «قانون اصلاح آموزش و پرورش در مناطق دور افتاده» و «گام‌های اضطراری برای مناطق دارای جمعیت پراکنده»، اقدام به تشکیل کلاس‌های چندپایه کرده است و تلاش کرده است استانداردها را در کلاس‌های چندپایه بالا ببرد. اهمیت دادن به نظام آموزشی چند پایه، به رسمیت شناختن تدریس چند پایه، بهبود منزلت و موقعیت معلمان چند پایه، به عنوان مسایل مهم در کشور پاکستان^۸ مطرح شده‌اند. در اندونزی معمولاً معمولاً تدریس چندپایه، هم در مدارس کوچک و هم در مدارس بزرگ دیده می‌شود. در این مدارس یک معلم، دانش‌آموزان چند پایه را هم‌زمان در کلاس‌های درس مختلف یا در یک کلاس که به وسیله‌ی دیوارهای موقتی از هم جدا شده است، تدریس می‌کند (ایان و لالی^۹، ۱۳۷۹).

در فیلیپین به این نوع آموزش، تدریس چند کلاسه^{۱۰}؛ در چین، واژه‌ی تدریس چند گروهی^{۱۱} یا کلاس چند پایه^{۱۲} اطلاق می‌شود. چون این واژه، گروه‌بندی براساس سن و توانایی دانش‌آموزان را بهتر نشان می‌دهد (ده‌بندی، ۱۳۸۹).

1 - China

2 - Nepal

3 - Malaysia

4 - Philippines

5 - Thailand

6 - Apeid (Asia and the Pacific Programme Of Education innovation For Development)

7 - Japan

8 - Pakistan

9 - Ian & Lally

10 - Multi - Class Teaching

11 - Multiple – group Teaching

12 - Multigrade - Class

در نپال تدریس چند پایه به عنوان موقعیتی در نظر گرفته شده است که در آن معلم، هم زمان به دانش‌آموزان چندپایه در یک کلاس یا کلاس‌های متفاوت تدریس می‌کند. در مالزی به آموزش دانش‌آموزان دو یا چند پایه در یک کلاس درس، تدریس چند پایه اطلاق می‌شود. در تدریس چند پایه، ترکیب پایه‌ها معمولاً به صورتی است که پایه‌های متوالی با هم ادغام می‌شوند، برای مثال پایه‌های اول و دوم یا پایه‌های چهارم و پنجم، با هم ادغام می‌شوند (ایان و لالی، ۱۳۷۹).

در تمام دیدگاه‌های کشورهای مختلف درباره‌ی تدریس چند پایه، وجه اشتراک‌هایی وجود دارد و تنوع آن در کشورهای مختلف، دال بر انعطاف‌پذیری موضوع تدریس چند پایه است. اگرچه تقریباً بیشتر کشورها، از تدریس چند پایه به عنوان یک فن استفاده می‌کنند، اما همه آن‌ها نسبت به آن چندان خوش بین نیستند و رواج آن در بین کشورهای مختلف، متفاوت است. به عنوان مثال، والسر^۱ بیان می‌کند که دامنه‌ی آن از دو سوم مدارس ابتدایی در هند تا ۲٪ مدارس در کره متفاوت می‌باشد. در ایالات متحده‌ی امریکا اگرچه مخالفت‌هایی که با کلاس‌های چند پایه می‌شود، اما در برخی از ایالت‌ها بعنوان یک انتخاب برتر است (به نقل از فضلی، ۱۳۸۲). آپید نیز بیان می‌کند؛ در مرزهای شمالی استرالیا ۴۰٪ مدارس، در فرانسه^۲ ۲۲٪، در سوئد ۳۵٪ و در ویلز انگلستان^۳ ۳۰٪ مدارس چند پایه‌اند (به نقل از آقازاده و فضلی، ۱۳۸۹).

بر اساس نتایج تحقیقات وین سنت^۴ (۱۹۹۹) در کشور پرو^۵ از ۵۰۰ مدرسه، حدود ۲۱ مدرسه به صورت چند پایه برگزار می‌شود که ۹۶٪ آنها در مناطق روستایی می‌باشد. از کل نیروی آموزش روستایی (۶۹٪)، ۴۱٪ در مدارس با کلاس‌های چند پایه مشغول به تدریس هستند.

در چین بیش از ۴۲۰ هزار، در اندونزی نزدیک به ۲۰ هزار و مالزی^۶ حدود ۱۵۴۰ مدرسه تک اتاقی وجود دارد. ۸٪ آموزشگاه‌های فیلیپین^۷ و ۶۱٪ دبستان‌های هندوستان تنها یک یا دو آموزگار دارند. ۲۲٪ دبستان‌های مکزیک دارای ۶ پایه و تنها یک آموزگار است، در بیشتر کشورهای اروپایی شمار مدرسه‌های چندپایه رو به فزونی است. آموزش چند پایه‌ای در کشورهای جزیره‌ای اقیانوس آرام که در آن‌ها گروه‌های کوچک و جا افتاده‌ای از مردم زندگی می‌کنند، بیشتر است (غفاری، ۱۳۸۱).

1- Valser

2 - France

3 - England Wales

4- Vincent

5- Peru

6 - Malaysia

7- Philippines